

UÇURTmayı VURMASINLAR ROMANINDA KARAKTER VE KARAKTERLEŞTİRME

Character and Characterization in the Novel of the "Don't Shoot the Kite"

Tuba KIRAÇ*

ÖZET

Feride Çiçekoğlu'nun *Uçurtmayı Vurmasınlar* isimli kitabı, yazarın kendi hayatından ilham alarak yazdığı bir eserdir. Kendisi de 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra tutuklanarak 1980-84 yılları arasında Mamak Askeri Cezaevi ve Ankara Merkez Cezaevi'nde kalan yazarın ilk romanı olan *Uçurtmayı Vurmasınlar*, aynı zamanda biyografik okumaya müsait bir eserdir. Eser, eserin çocuk kişisi Barış'ın cezaevinden İnci'ye yazdığı ve bir yıllık zaman dilimini kapsayan mektuplardan oluşur. Mektup-roman tekniğiyle yazılan, bunun yanında anlatma-gösterme, özetleme, geriye dönüş gibi birçok anlatım tekniğini de içinde barındıran çok katmanlı bir eserdir. Yazarın eserin önsözünde cezaevinde kaldığı süreç içerisinde tanıdığı Barış'ın sesinin başka insanlara ulaşması için yazdığını söylediği eserde, Barış vasıtasıyla yaşananları ve yaşadıklarını aktardığı görülür. Bununla birlikte eser, geçmişteki yaşananların unutulmaması için yazıldığı hatıra/anı izlenimini de verir. Feride Çiçekoğlu'nun bu romanıyla ilgili daha önce detaylı bir çalışma yapılmamış olup, genel olarak eserlerinin tümü üzerinde durduğu görülen Tülin Sadıkoğlu'nun yayınlanmamış yüksek lisans tezinden başka herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu makalede karakter, yazarın karakterleştirme biçimi ve özellikle eserin hem anlatıcısı hem de eserin yazılma nedeni olan Barış'ın ve İnci'nin karakterleştirilmesi üzerinde durulacaktır. Bununla birlikte yapılan çalışmanın edebiyat alanında da bir boşluğu doldurması ve yapılacak yeni araştırmalar için hem bir yol gösterici hem de faydalı bir kaynak olması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Uçurtmayı Vurmasınlar*, mektup-roman, karakter, karakterleştirme.

ABSTRACT

Book of Feride Çiçekoğlu's *Don't Shoot The Kite* is, a work of the author inspired by her own life. She herself was arrested after the military coup of 12 September 1980 and between 1980-84, she stayed in Mamak Military Prison and Ankara Central Prison, the first novel of the author *Don't Shoot The Kite*, it is also available for biographical reading. The work consists of letters written by Barış, a child person, from prison to İnci and covering a period of one year. It is a multi-layered work written with letter-novel technique, which also includes many narrative

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul. E-posta: kiractuba1@gmail.com

techniques such as narration-show, summarization, and flashback. In the foreword of the work of the author in the period he was detained in prison in the work he said he wrote to reach other people to the voice of Barış, through Barış experiences and lived the transfer of what is seen. However, the work also gives the impression of the memory / memoir of the past to be forgotten. There is no detailed study of Feride Çiçekoğlu's this novel earlier, in general, Tülin Sadıkoğlu has not seen any studies other than the unpublished master's thesis. In this article, character, author's characterization style and especially the narrator of the work and the characterization of the work will be focused on the characterization of Barış and İnci. In addition, it is aimed that the study will be a guide and a useful source for the new researches in the field of literature.

Key Words: *Don't Shoot The Kite*, letter-novels, characters, characterization.

Giriş

İlk eserlerini 12 Eylül askeri darbesinden sonra oluşan edebi ortamda vermeye başlayan Feride Çiçekoğlu, *Uçurtmayı Vurmasınlar*¹ isimli ilk romanında bir çocuğun hapisanede geçirdiği süreci anlatır ki, kendisi de bu dönemde tutuklanarak cezaevinde kalmıştır. Eserde bir dönem, değişen yargılar ve oluşan yeni sistem, anlatıcı konumundaki çocuk kişisi Barış'ın gözünden yansıtılır. Konusu itibariyle bir dönemi anlatan ve 12 Eylül Askeri darbesinin cezaevindeki uygulamalarına ışık tutan eser, aynı zamanda bir dönem romanı olarak adlandırılabilir. Siyasi ve adli mahkûmlar arasındaki çıkar ve fayda çatışması, iki kesim arasındaki hayata bakış tarzının farklılığı, cezaevindeki yaşam ve mahkûmlara yönelik uygulamalar Barış'ın gözünden en saf şekilde ortaya konulur.

Yazar hikâyesini, eserin önsözünde "düşsel mektuplar" adıyla adlandırdığı mektup-roman (epistolary novel) tekniğiyle yazar. "Önceleri sadece haberleşme aracı olarak kullanılan ve 'özel' sıfatı ile tanımlanabilecek mektubun daha sonraki yıllarda politik, edebi mektuplar adı altında değişik örnekleri görülür" (Kefeli, 2002: 9). Mektubun ilk zamanlardaki haberleşme aracı olarak kullanımı daha sonra yaygınlaşır ve haber yanında duygu taşıyıcılığı görevini de üstlenir. "17. yüzyıl ve özellikle de romantik duygu tarzının kuvvetle kendini hissettirdiği 18. yüzyılda mektup türü artık birbirinden ayrı düşmüş insanların duygularını, özlemlerini, karşılıksız aşkları veya bireyin yaşadığı duygu/akıl çatışmalarını dile getiren örnekleriyle romanların vazgeçilmez unsurları haline gelir" (Kefeli, 2002: 10). Mektup özü itibariyle gizli, yazılan kişiye özel ve kendisine mahsus özel bir türdür. Romancılar 18. yüzyıldan itibaren eserlerinde bu türden yararlanırlar. Çiçekoğlu'nun mektup tekniğini romanının ana dokusu olarak tercih etmesinin nedeninin, mektubun hapisanelerdeki mahkûmlar için öneminin büyüklüğünden kaynaklandığına şüphe yoktur. Eserde tek bir anlatıcının yazdığı ve genelde idarenin sansürüne takılarak yerine ulaşmayan (sadece iki

¹ Feride Çiçekoğlu, *Uçurtmayı Vurmasınlar*, Can Yayınları, İstanbul 2016. Makalede eserde atıf yapılacak noktalarda bu baskı esas alınacaktır.

mektup İnci'nin eline geçer) mektuplar söz konusudur. Karşılıklı yazılmış mektuplar değildir. İnci'nin yazdığı birkaç mektup ve karttan bahsedilmesine rağmen bu konu birkaç cümle ile geçiştirilir ve okuyucu İnci'nin duygularını veya cevaplarını öğrenemez. Dolayısıyla karşılıklı duygulanımların yansıtılmasından ve aynı zamanda çoğul bakış açısından bahsedilemez. Eserde tek bir anlatıcının hâkim olduğunu söylemekle birlikte Barış'ın yaşı dolayısıyla başkalarına yazdırdığı (Zeynep, Selma vs.) mektuplarda farklı üslupların varlığından bahsedilebilir. Mesela mektupların çoğu sansür yüzünden İnci'nin eline geçmezken memur olan Selma'nın yazdığı mektup (15 Ekim tarihli mektup) onun memur kesiminin kullandığı yazışma dilini ironik bir şekilde uyguladığı bir üslupla yazılmış ve yerine ulaşmıştır. Bu mektuplar yazarın "(Barış'ın) duygularını tahlil ettiği ve kendisini rahatsız eden düşüncelerini açığa vurduğu, paylaştığı bir vasıta, bir psikanaliz aracıdır". Aynı zamanda yazarın düşüncelerini de yansıttığı bu mektuplar "bir devrin sosyal ve siyasi görüşlerinden de kesitler verir" (Kefeli, 2002: 46-49).

Özü gereği mektup 'anlatma' ağırlıklı bir yöntem olup bu teknikle kurulan eserde de Barış'ın hapisanede geçirilen süreç içerisinde yaşananları parça parça mektuplar şeklinde İnci'ye anlatması söz konusudur. Eserin yapısı aralıklarla bir yıl boyunca yazılan mektuplardan oluşur. Anlatıcı olarak olayların tek bir anlatıcının bakış açısıyla sunulmasından dolayı tek yönlü bir tür olarak karşılansa da duyguların sığacağı sığacağına yazılması, kişinin en derin duygularını yansıtması, samimiyeti esere derinlik ve sıcaklık katar, okuyucunun kendisini mektupların muhatabıyla özdeşleştirmesine neden olur. "Mektup tekniği, sunduğu kısıtlı imkânlarla rağmen, roman sanatına yeni anlatım imkânları getiren, özellikle bireyi tanımak açısından yararlı olan ve yararlanılan bir tekniktir". (Tekin, 2017: 248) Bu makalede de siyasi eleştirinin ironi ile birlikte doruğa ulaştığı bu mektuplardan yola çıkarak öncelikle eserdeki karakter ve karakterleştirme tekniği incelenecektir. Daha sonra eserin anlatıcısı ve ana karakteri Barış'ın ve İnci'nin karakterleştirilmesi üzerinde durulacaktır.

Uçurtmayı Vurmasınlar'da Karakter ve Kişiler

Bir romanın okuyucunun zihninde yer etmesini sağlayan, okuyucuyu eserle özdeşleştiren unsurların başında "karakter" gelir. 'Karakter' kelime olarak "Bir nesnenin, bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen ana özellik, öz yapı, seciye"; terim olarak ise "Bir eserde duygu, tutku ve düşünce yönlerinden ele alınan kimse" (TDK, 1988: 792) anlamına gelir. Geçmişten günümüze kadar gelen anlatı metinlerinin hepsinde genel olarak bir anlatı mevcuttur. Temelinde bir anlatı-öykü bulunan romanı edebî açıdan yükselten ve onu benzer örnekleri arasında ayrıcalıklı konuma getiren şey ise konusundan (muhteva) ziyade biçimi ve karakterlerin kullanımınıdır. Okuyucu bir eseri bitirdiğinde olayın bütünü hatırlamasa bile iyi işlenmiş bir karakteri yıllarca hafızasından silemez. "20. yüzyıla kadar edebî eserlerdeki "karakterler" kendine has, yani ayırıcı özellikleri

olan kurmaca kahramanlar olarak ele alınıyordu. Modernist (yenilikçi) dönemle birlikte bu durum tersine döndü ve karakterin psikolojik derinliği, bireyselliği, nevi şahsına münhasır oluşu gibi özellikleri reddedildi. Bunun yerine anonim, bireysellikten arındırılmış, hatları belirsiz ve genel olarak insanların tümünü temsil eden bir karakter anlayışı benimsendi" (Dervişcemaloğlu, 2014: 135). Her ne kadar çoğu modern eserde evrensel olarak nitelendirilen şahsiyeti silikleştirilmiş kişilere rastlansa da sonuçta onlar da birer kişidir, eserde yazarın istediği ölçüde işlevleri ve olaylar içinde kapladıkları alan vardır. İnsanlardan hareketle oluşturulan karakterlerin, insanların kişiliklerindeki çeşitlilik göz önünde bulundurulacak belli ölçülerde sınırlandırılmaması daha doğrudur. Sonuç olarak istenilen kalıplara uymayan karakterler mutlaka karşımıza çıkacaktır.

Uçurtmayı Vurmasınlar romanında siyasi ve adli mahkûmlar ya da mahkûmlar ve idareciler arasında geçen çatışmalarla yazar 12 Eylül'den sonra oluşan bir dönemin toplumsal açıdan farklı kesimler üzerindeki yansımalarını gözler önüne serer. Aynı hapisanede bulunan üç farklı kesimin çatışması ve bu çatışma ortamında hayatı öğrenmeye çalışan küçük bir çocuk vardır. Yazarın ön plana aldığı asıl nokta karakterleştirme olup daha çok kişiler üzerinde durarak, farklı kesimleri temsil eden kişilerle olayın değişik boyutlarını verir.

Geçmişten günümüze kadar karakter ve karakterleştirme konusu birçok açıdan incelenmiş, farklı yaklaşımlar sergilenmiş ve konuyla ilgili çeşitli görüşler ve tasnifler sunulmuştur. "Karakter terimi her şeyden önce öykü dünyasında yer alan ve kurmaca anlatıdaki eylemleri gerçekleştiren kurmaca varlığı ifade etmektedir" (Dervişcemaloğlu, 2014: 133). Öncelikle karakterle ilgili var olan iki zıt görüş olup "birincisi, karakterlerin ait oldukları kurmaca dünyanın dışında ele alınamayacaklarını, onları içinde var oldukları bağlamdan çıkarıp gerçek insan gibi değerlendirmenin edebiyatın doğasına aykırı olduğunu savunmaktadır. İkinci görüş ise karakterlerin olayların gelişimi esnasında içinde buldukları bağlamı aşarak bir çeşit bağımsızlık kazandıklarını savunmakta yani birinci görüşün aksine, karakterlerin belli ölçülerde bağlamdan bağımsız olarak ele alınabileceklerine inanmaktadır" (Dervişcemaloğlu, 2014: 134). Birinci görüş "karakterleri, metindeki diğer sözel olgulara benzeterek metinselleştirir; yani karakterin temsili boyutunu, gerçek hayattaki insanlarla bağlantısını reddeder ve onları metnin gerçekliği içinde birer sözel varlık olarak ele alır". İkinci görüş ise "karakterleri hem insanların birer taklidi olarak görmekte, hem de söz konusu eserin sözel yapısından soyutlayarak ele almaktadır". Bu konuda yapılacak en sağlıklı tercih ise Rimmon-Kenan'ın önerdiği gibi "her iki yaklaşımı uzlaştırmak, yani karakterleri hem birer 'kişi' hem de 'metne ait parçalar' olarak görmektir" (Dervişcemaloğlu, 2014: 136-37). *Uçurtmayı Vurmasınlar* romanındaki karakter ve karakterleştirme tekniğini incelerken bu uzlaşmacı tavır dikkate alınacaktır.

Forster'a göre "yazar ile konusu arasında öteki birçok sanat dalında bulunmayan bir yakınlık vardır" (Forster, 2016: 84). Yazar çoğu zaman kendini anlatır, hikâyesine uygun kişiler bulur ve onları eserinde uygun ölçüde kullanır. Karakterle ilgili ilk tasnifi yapan Forster, *Roman Sanatı* adlı eserinde roman kişilerini "yalıncat/düz (flat) ve yuvarlak (round)" olmak üzere ikiye ayırır. Yalıncat kişilere "kimi zaman 'tip', kimi zaman 'karikatür' de denmektedir". Yalıncat kişiler "tek bir cümleyle anlatılabilen kişilerdir." "Tek bir nitelik ya da düşünceden oluşur. Yapısına birden çok nitelik girdi mi, kenarlardan kıvrılarak yuvarlaklaşmaya başlar" (2016: 107-8). Yalıncat kişilerin kişiliklerinde pek değişim görülmediği için daha sonra okuyucu tarafından hatırlanmaları kolaydır. Yuvarlak kişiler ise tek cümleyle özetlenmesi mümkün olmayan, olay sürecince değişime uğrayabilen kişilerdir. Gerçek insan özelliklerini daha çok gösterirler. Gerçek hayatta olduğu gibi inişli çıkışlı davranışları vardır. *Uçurtmayı Vurmasınlar*'da yer alan kişilere baktığımızda, yazarın çoğu roman kişisini yalıncat düzeyinde eserine yerleştirdiği görülür. Bu kişilerin tek amacı öykünün gidişatında figüran olmak ve olaya yaşam havası katmaktır. Ne yaşanan olaylar onları değiştirir ne de kendileri oldukları durumun dışına çıkmaya çalışırlar. Mesela adli suçlu olan Seher teyzenin tek problemi, oğlunun gelini Ayşe'yi kendinden daha çok önemsemesidir. Eserde de bu kıskançlığı öne çıkartılarak yer alır. Yine başka bir örnek olarak Sultan teyze batıl inançları olan, hırsızlık yapan, sürekli af çıkmasını bekleyen, yaygaracı, ağız bozuk, kötü kalpli ve çıkarıcı, toplumda örnekleri sıkça görülen bir tipi ortaya koymak için eserde yer verilmiş izlenimi bırakan kişilerdendir. Barış dâhil eserde yer alan neredeyse tüm kişiler bu kısma dâhil edilebilir. Eserde bu kişilerle ilgili hiçbir fiziki özellik belirtilmemesine rağmen okuyucunun gözünde çok çabuk canlanır. Örnekleri her dönem ve toplumda sıkça görülen tiplerdir. Öyküde yuvarlak olarak isimlendirilebilecek kişiler ise yaşayan, nefes alan ve adeta öykünün dışına çıkmaya çalışanlardır. Eserde yuvarlak kişi olarak tanımlanacak tek kişi İnci'dir fakat o bile Barış'ın gözünden anlatıldığı için kişiliği hakkında sınırlı bilgi edinilir.

Forster'ın ayrımı daha sonra roman kişilerini sadece iki sınıfa dâhil ederek sınırladığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Roman kişilerini siyah/beyaz gibi keskin çizgilerle birbirinden ayırmanın zorluğu incelemeler yapılırken de ortaya çıkar. Bu eserde de yalıncat ve yuvarlak diye tanımlanamayan, kendi içinde dönüşüm yaşamasına rağmen olaya etki etmeyen kişiler vardır. Bu kişilerin yuvarlak olarak düşünülmesinin tek nedeni yazarın onları harekete geçiren, bir derinliğe sahipmiş gibi gösteren kalemidir. Mesela Barış'ın "Kepçebaşı" diye çağırdığı ve yemek dağıtımını yapan Zeynep, kendisi bu görevden alındığında karşı çıkar ve diğer mahkûmların hiç itiraz etmeden yeni kişiyi kabul etmeleri onu üzer ya da yemek dağıtım sırasında Barış'a daha fazla et koyduğu için karşı çıkan Sultan teyzeye tokat atar ve bu durum onun yaşadıklarını sorgulamasına neden olur. Yine mizansene benzeyen kitap yakılma olayında sürekli kendini ifade etmeye çalışır ve cezalandırılır. Pişmanlık ve öfke, aynı zamanda yardımsever ve hakkını arama gibi birkaç özelliği

kişiliğinde barındırır. Bir başka örnek koğuşun meydancılığını yapan, dıştan kimseyi sevmeyen, duygusuz bir tip olarak görünen Zahide Ana'dır. Avluya düşen kuşu yemesin diye kediyi kuştan uzaklaştırmak için içinde üç dal olan sigara paketini kediyeye atar (Cezaevindekiler için sigaranın ne demek olduğunu bilen Barış dahi bu olay karşısında şaşırır ve aslında kalbinin sevgiyle dolu olduğunu anlar). Bu onun sergilediği kişiliğin dışına çıkması, yazara başkaldırmasıdır. Bu örneklerde olduğu gibi eserde yalınkat olarak görülen ama sınırları kesin olarak çizilmemiş kişiler yer alır.

Harvey ise Forster'ın aksine *Character and the Novel* (Karakter ve Roman) başlıklı çalışmasında karakteri "Ana karakter (protagonist), arka plandaki yani fondaki karakter (background), kart (card) karakter ve ip karakter (ficelle)" olarak dörde ayırır. Dervişcemaloğlu'na göre Harvey'in 'kart karakter' ve 'ip karakter' tipleri sayesinde, bazı karakter özelliklerini bir arada taşıyan karakterleri tanımlama imkânı da sağlanmıştır. "Mesela nispeten 'düz' ancak fazlasıyla canlı ve gerçekçi karakterleri 'kart karakter'; nispeten 'yuvarlak' ancak tipik ve temsili karakterleri de 'ip karakter' olarak nitelemiştir" (Dervişcemaloğlu, 2014: 145). Buna göre romanda yer alan Barış'ın annesi, Sultan, Nevin, Sevim ve Hacer kart karakter; Zeynep ve Selma da ip karakter olarak adlandırılabilir. Barış ve İnci dışındaki kişiler de arka plandaki kişilerdir.

Ewen ise karakterleri karmaşıklık, gelişim ve iç dünyaya nüfuz etme durumlarına göre ayırma tabii tutulmuştur. "Karmaşıklık ekseninde tek bir özellik ya da tek bir baskın özellik üzerine inşa edilmiş karakterler vardır" (Dervişcemaloğlu, 2014: 146). Kıskançlığı temsil eden Sevim, yalancılığı ve sahtekârlığı ön plana çıkarılan Sultan bu gruba örnek olabilir. 'Gelişim göstermeyen' fakat varlıklarıyla 'bazı işlevlere hizmet eden' karakterler vardır. Bunlar romandaki çevreyi temsil etmek gibi eserde yer alabilirler. Nevin, Ayten, Gülsüm bu tiplere örnek gösterilebilir. Bir de gelişim gösteren karakter vardır ki bunlar eser içinde bir durumdan başka bir duruma geçerler. Mesela Zeynep öfkesine yenilerek Sultan'a tokat atmış ve bu durum onda pişmanlık duygusunu yaşamasına neden olmuştur. İç dünyaya nüfuz etme ekseninde karakterlerin bilinçleri ya içerden yansıtılır ya da dışardan gözlemlenmeyle yansıtılır. *Uçurtmayı Vurmasınlar* romanındaki çoğu karakter Barış'ın gözlemlenmelerinden okura yansıtılır.

Hochman, *Character in Literature* (Edebiyatta Karakter) başlıklı çalışmasında sekizli bir tasnif yaparken, son olarak Fishelov'un 1990'da yaptığı tasnifle karşılaşırız. Henüz tamamlanmış bir karakter tasnifi yapılmamış olup her gelen bir öncekinin eksik yönlerini tamamlayıp ileriye gitmeye çalışmıştır. Forster'ın tasnifi yapılan tüm ayrımların ilk noktası olduğundan hala daha günümüzde önemini sürdürmektedir (Dervişcemaloğlu, 2014: 147-48).

Eserin önsözünden hareketle 1984'te cezaevinden çıkan ve orada yaşananları mektup vasıtasıyla anlatan yazar aynı zamanda bir dönemi gözler önüne serer ve eserde yer alan kişiler gerçek izlenimi vermektedir. Eser, yazarın yaşantısı temel alındığında bir gerçekliğe yaklaşırsa da

anlatıcı tarafından gerçekliğin yeniden yaratıldığı “kurmaca” bir dünyadır. Her ne kadar kişiler bir gerçekliğin cisimleştirilmiş şekilleriyse de bundan sonra sadece o kurmaca dünyada yaşayan varlıklardır. Nitekim yazar eser için “Cezaevinde tanıdığım bir çocuğun bana yazdığı varsayılan düşsel mektuplar” (Ravali, 1990: 16) diyerek, eserin kişinin hem gerçek hem de kurmaca olduğunu vurgular. Aynı zamanda “Sorguluyor, Başkaldırıyor” başlıklı söyleşisinde “Ben birebir yaşamdan gelen tecrübelere ağırlık veriyorum. Ya da kendi yaşadıklarım, birebir gözlemlediklerime, tanıdığım insanlara, vs. tamamen kurmaca şeyler yazmıyorum ya da yazamıyorum” (Altınar, 1991: 96-97) demesi eserlerinin otobiyografik yönünü vurgular. *Uçurtmayı Vurmasınlar* romanında siyasi ve adli mahkûmlar arasındaki gizli çatışma vasıtasıyla hem iki kesimin davranış farklılıkları hem de hayata ve geleceğe bakış tarzlarındaki keskin noktalar tartışılır. Aynı cezaevinde yaşanan birbirinden farklı hayatlar Barış'ın gördüklerini anlamlandırmaya çalışan çocuk bilinciyle okuyucuya sunulur.

Bir romanı oluşturan belli başlı ögeler arasında genel olarak zaman-mekân-olay ve kişi sayılır. Bu ögelerden “başlıca ilgi odağı, kişidir. İlgi odağıdır; çünkü diğer ögeler onun için vardır ve söz konusu dünya onunla bir anlam ve işlev kazanmaktadır”. Gerçek dünyanın bir yansıması olarak romanın kurgu dünyası, yazarın bilgi birikimi ve yeteneğine göre şekillenir. Bir romanda yer alan kişiler her zaman karakter boyutunda gözlenmez. Yazar şahıs kadrosu içinde yer alan kimi kişilerini figüratif boyutta tutarken kimisini karakterize edebilir, bazen de olayın ön plana çıktığı eserlerde karakterize edilmiş herhangi bir kişi olmayıp kişiler sadece tiplendirilerek bırakılır. “Kişi, şahıs, figür... aradaki farklılıklara rağmen, bu kavramlarla aynı noktaya işaret ederiz: Bu, insan kimliği kazandırılmış ve romancının tasarrufuyla romanın kurmaca dünyasına dahil edilmiş olan varlıktır” (Tekin, 2017: 79-80). İlerleyen zamanla birlikte “Klasik on dokuzuncu yüzyıl romanlarında bireyler önem (kazanır); romanda nesnelere ancak bu bireylerin özelliklerini vurgulamak amacıyla yer verilir” (Parla, 2015: 39). Eskinin tek bir tip özelliğine sahip kişisi yerini modern dönemde farklı tip özellikleri ruhunda barındıran kişisine bırakır. Bu değişimde realistlerin payı büyüktür. “Realistlerin bu yöndeki çabalarından önce kişi, ya hâkim bir eğilimin (tutkunun, aşkın, kinin vs.) somut (müşahhas) bir örneği yahut vakanın gölgesinde silik bir şahsiyetti... realistlerin katkılarından sonra kişiler, olayların içinde ve hayata daha yakın olmuşlardır”. Yine birey merkezli klasik dönemde çok önemli görülen ve her hatıyla kusursuz olarak çizilen kişisi modern dönemle birlikte büyük bir değişikliğe uğrar, bazen yok denecek derecede silikleşir, bazen “ona bir isim bile çok görülür... Yeni Roman'da 'beşerî sıcaklık' nesnelere mekanik dişlileri arasında erir, yok olur.” İlerleyen zamanlarda sadece olayı yürüten kişi “yenilenmiş kimliğiyle” hem bir kişi, hem “yazarın sözcüsü” hem de “yazarın yerine göre bakış açısından yararlandığı biridir” (Tekin, 2017: 83-85-86). Son olarak geleneksel romanda göreceli olan

yazar-kışı arasındaki ilişkiye modern dönemde mesafe girer ve yazar bazen sözü tamamen kışıye bırakarak aradan çekilir.

Roman kışileri siyasi ve adli mahkûm olarak ikiye ayrılabilir. İnci, Zeynep, Nevin, Filiz ve Sevim eserde yer alan siyasi mahkmlardır ve bunlara ilk grup gözüyle bakılabilir. Zeynep, yemek dađıtıtđı için Barış'ın "kepebeşi" diye takıldığı şakacı bir tiptir. Okuma yazma bilmeyen mahkûmların mektuplarını yazar. Yardımseverdir ve çevresi tarafından sevilir. Mizansene benzeyen kitap yakılma hadisesinden dolayı iki hafta görüşe çıkamama cezası alır. Bu olay onun hakkını arayan adaletli olma tarafını gösterir. Yemek dağıtımını sırasında Barış'a daha fazla et koyduğu için sorun çıkaran Sultan teyzeye tokat atar, ama daha sonra yaptığından pişmanlık duyar. Bu da onun yaptığı hatalardan ders çıkarmasını bilen, hatasını kabul eden biri olduğunu gösterir. Nevin'in de herkes gibi fiziki özellikleri belirtilmemiştir. Nişanlısı da kendisi gibi tutuklu siyasi bir suçludur. Hacer'in Barış'a sigara içirmeye çalıştığını görünce engel olur. Onun anlayacağı dilde zararlı olduğunu açıklar. Olaylara daha sağduyulu ve mantıklı yaklaşır. "Keskin sirke küpüne zararımış" onun mantıklı olduğunu gösteren cmlelerdendir. Adli suçlular Sümbül'le kavga etmek için siyasi suçlularını da yanlarına almaya çalıştığında olaya engel olmaya çalışır. Neticede zararlı onlar çıkar ve onu dinlemeyen arkadaşları başka bir cezaevine gönderilir. Sorunları konuşarak halletmeye çalışır (Selma ablanın yeni ekipbaşı olması meselesi). Filiz, İnci cezaevinden çıktıktan sonra cezaevine gelir. Öfkesine yenilerek kararlar alır. Sevim ile birlikte kışkırtmalara gelerek Sümbül' dövmeye giderler. Sevim ortadan kaybolur ve tüm suç kendi üstüne kalır, ceza olarak başka bir cezaevine gönderilir. Bu onun duygularına göre, düşünmeden hareket eden bir tip olduğunu gösterir. Sevim yazdığı bir şiir yüzünden tutuklanımıştır. Çok güzel şiir okuduğundan bahsedilir. Duygularına hâkim olamaz. Sümbül Hanım olayında "Sümbül Hanım'ı dvelim" diye tutturur. Öfkesine yenilerek sağlıklı kararlar veremez. Nevin'i alaya alır.

Eserdeki ikinci grubu adli mahkûmlar oluşturur. Barış'ın annesinin eserde ne adı geçer ne de herhangi bir fiziki durumu belirtilir. Sanki eserdeki görevi sadece Barış'ın annesi olmaktır. Eserde annenin cezaevinde yatma nedeni belirtilmemiştir. Kendisi hapiste iken Barış çok küçük olduğu ve ona bakacak kimse olmadığı için cezası bitene kadar kendisiyle birlikte hapiste kalır. Sürekli zgn, geceleri gizli gizli ağlayan, kocası görüşe gelmeyi aksattıka daha da üzülen bir tiptir. Eserin ilerleyen sayfalarında kocasının hayatında başka bir kadın olduğunu ve bu yüzden görüşlere artık gelmediği öğrenilir. Barış'tan çok kocasının durumuyla ilgili bir kadındır. Kızgınlığını Barış'tan çıkarır: "Bacak kadar boyunla her içe karışma! Kazık kadar adam oldun, hala kıçını topluyorum!" (31) Barış bir şey sorduğunda onu tersler. Acısını gizlemeye çalışır. Adli suçluların yanında umursamıyormuş gibi davranırken, siyasi suçlulara doğruyu söyler, "İim yanıyor" (31). Yine de suçu kocasında değil diğer kadın da bulur. Hatta küçük yaşta zengin diye yaşlı bir adama verilen Meryem, adamın karısı tarafından şikâyet edildiği için cezaevine

düşünce, onu kocasının birlikte olduğu diğer kadın yerine koyarak döver. Bu davranışı onun duygularına göre hareket eden, kendinden başka kimseyi düşünmeyen, bencil biri olduğunu gösterir. Dengesiz bir tiptir. Barış'ın sorduğu sorulardan siyasileri sorumlu tutup ceza olarak onların yanına göndermezken, daha sonra gitmesine karışmaz. Gerçekte ne hissettiği belirsizdir. Anlık duygularına göre hareket eder. Başka bir cezaevine gönderilmemek için "Sümbül olayı"nda her şeyi kendisi başlattığı halde idareye Filiz yaptı diyerek kendi paçasını kurtarır. Bu onun güvenilmez ve çıkarıcı olduğunu gösterir. Sultan teyze sürekli af çıkmasını bekleyen dengesiz bir tiptir. Gerçekle yanlış ayırt etmekten acizdir. Batıl inançları vardır. Af çıksın diye yine kendi uydurduğu yatıra mumlar yakar. Yalancıdır, nefret etmesine rağmen sırf menfaatinden dolayı Sümbül'den yana olur. Para karşılığında onun çamaşırlarını yıkar. Sahtekârdır, Sümbül cezaevinden çıktıktan sonra hemen onun aleyhinde konuşmalara başlar. Yaygaracı, kötü kalpli, ağız bozuktur. Hırsızlık yapar. Yangın olayında Gülsüm Ananın kesesini çalar, sonra yatır buldu diyerek sıyrılmaya çalışır. Kurnazdır. Önceden de Barış'ın annesinin küpelerini çalar ve cebinden çıkar. Eserdeki en canlı tiplerden biridir. Gülsüm ana yaşlı bir kadındır (torunlarının olmasından anlıyoruz). Bir komşusunu sakladığı için tutuklanır (12 Eylül dönemindeki tutuklanma nedenlerine de değinmiş olur). Eserdeki figüratif kişilerdendir. Selma eserde fiziki özelliği belirtilen tek kişidir. Sigara içmekten dişlerinin simsiyah olduğu ve sinirlendiğinde alnında iki kaşının ortasında beliren çizgiden bahsedilir. Siyasi suçlu olmamasına rağmen onlar gibi hareket eder. Düşünceli ve yardımseverdir (Barış'a kazak örer). Memurdur, haksızlık yapan bir amirini şikâyet etmiş, ama o değil kendi cezaevine girmiştir (yazar 12 Eylül dönemindeki haksız tutuklanma nedenlerinden birine değinmiştir). Barış'ın sözleriyle "güldüren kitaplar" okur. Başına gelenleri gülererek anlatır. Hayatın içindeki "trajikomik"i görebilen ve gülererek hayata meydan okuyan, eserde karakter özellikleri gösteren kişilerdendir. Barış "15 Ekim" tarihli mektubu onunla yazar. Bu mektup onun ironik hicvinden payını alır. Sümbül, Seher teyze ve gelini Ayşe, Hacer, Ayten, Melahat, Zahide ana, Safinaz, Meryem de eserdeki diğer figüratif kişilerdendir.

Barış'ın "Beyaz Saçlı Amca" diye anlattığı cezaevi müdürüdür. Sorduğu soruların cevaplarına dahi tahammül edemeyen (kitap yakma olayı), rütbe ve güç düşkünü, kendi adamlarına bile güvenmeyen, aşağılayıcı davranan ama gülünç olmaktan öteye gidemeyen bir tiptir. Ağız bozuktur, parçaladığı kitaptan bile korkar, öfkeli ve tehditkârdır. Eserde devleti, kanunu ve adaleti, gücü temsil eden üçüncü grubu oluşturur. Eserde bu kişiler dışında ayrıca 'Nuran (siyasi suçlu), Aysel (adli suçlu), Minik İbo, Yusuf, çok anahtarlı amca (başgardıyan), uzun boylu ağabey, sarı saçlı ağabey, şişman ağabey, gözlüklü amca (cezaevi öğretmeni), yeni müdür, gardıyan ana' gibi sadece adları zikredilerek veya bir isim bile alamadan fiziki özellikleri belirtilerek kişileştirilen kişiler de yer alır.

Uçurtmayı Vurmasınlar'da Karakterleştirme Biçimi ve Barış ile İnci'nin Karakterleştirilmesi

Edebiyat eleştirisine göre “Bir hikâyeci ve romancının, anlatıyı sürükleyecek kişiyi, anlatının niteliğine uygun olarak çizmesine, ona ‘beşeri’ bir yapı kazandırarak canlandırmasına karakterizasyon denir. Romancı bu işlemi gerçekleştirirken, canlandırmak istediği kişiyi, ait olduğu cinsin özelliklerini dikkate alarak çizer, ona bedensel ve ruhsal bir yapı kazandırır. Sanıldığı gibi o, yaratmaz; karakterize eder” (Tekin, 2017: 88). Aristo, *Poetika* adlı eserinde genel olarak karakterin (kurmaca) barındırması gereken özelliklere ilk kez değinir. “Aristo’ya göre karakterleştirmede dört prensip göz önünde bulundurulur: Eyleyen, belirli bir ahlaki görünüşe sahip olmalıdır (chreston); eylemle bağlantılı ve eyleme uygun özelliklere sahip olmalıdır (harmotton); kendine has özelliklere sahip olmalıdır, yani bir birey gibi olmalıdır (homoiros); tutarlı olmalıdır (homalon)” (2011: 42-43). Bir eserde yer alan kişiler her ne kadar gerçek dünyadaki kişilere benzese de onlar romanın kurgu dünyasında yazar tarafından “belirli kültürel ve tarihsel koşullarda, belirli edebi kurallar çerçevesinde ‘dil’ vasıtasıyla vücuda getirilen ‘kâğıttan varlıklar’dır. Dolayısıyla bizler okuyucu olarak onları doğrudan gözlemleyemeyiz ve en önemlisi onların iç dünyalarını göremeyiz. Gerçek bireylerin aksine, karakterler ancak metindeki betimlemeler yani bir anlamda karakterleştirme teknikleri vasıtasıyla bilinebilir” (Dervişcemaloğlu, 2014: 153).

Feride Çiçekoğlu'nun karakterleştirmede kullandığı ilk yöntem “anlatıcının karakterleştirilmesi”dir. Eserde yer alan tüm kişileri okuyucuya ilk önce Barış'ın sözleri ve gözleriyle tanır. Barış hem “Açık Karakterleştirme” hem de “Kapalı karakterleştirme” yöntemiyle kişileri “tanımlayan, kategorize eden, nitelendiren ve değerlendiren betimleyici ifadeler(le)” kişilerin sahip oldukları özellikleri belirtir. Açık karakterleştirme “çoğunlukla açık ve net betimlemelere dayanmakla birlikte, daha kapalı, imaya dayalı biçimlerde de karşımıza çıkabiliyor” (Dervişcemaloğlu, 2014: 153). Mesela “Zeynep çok şakacı (24)”, “Bugün gözlüklü bir amca geldi koğuşumuza (45)”, “Selma abla çok kızınca iki kaşının ortasında bir çizik oluyor (46)”, “...Sümbül diye şişman bir kadın gelmişti koğuşa (58)”, “Yeni bir kız geldi koğuşa. Hacer'den bile küçük. Hem Hacer gibi yüzünü boyamıyor (70)” vs. gibi cümleler açık karakterleştirmeye örnek olarak verilebilir. Eserde kapalı karakterleştirme yöntemi ise daha çok tercih edilmiştir. Kapalı karakterleştirmede “çoğunlukla karakterin davranışları, kullandığı dil, fiziksel görünüşü vb. vasıtasıyla ima edilir”. Bu tür karakterleştirmede “bir anlamda kasıtlı olmadan yapılan bir oto karakterleştirme yani karakterin davranışları, dili, görüşü vb. ile kendini ele vermesi söz konusudur” (Dervişcemaloğlu, 2014: 153-54). Bir karakterin kendini karakterleştirmesi ise “sözel davranış, sözel olmayan davranış ve karakterin giyim tarzı, kullandığı aksesuarlar fiziksel görünüşü, sık sık gittiği yerler vb.” üç şekilde gerçekleşir. “Sen erkeksin erkek adam sigara içer.” (31), “Beyaz saçlı amca kitabı yırtmaya çalışıp da yırtamayınca daha

beter öfkelen-di." (36), "Beyaz saçlı amcanın yüzünün rengi birden saçlarının rengi gibi oldu." (40), "Kim sokuyor bu saçma sapan fikirleri bunun aklına?" (41), "Müdür öfkesinden yerinde zıplamaya başladı." (99) vs. cümleler de kapalı karakterleştirmeye örnek olarak verilebilir. "Annen çok üzülüyor. Annene anlayış göstermelisin." (44), "Geleceği varsa göreceği de var." (72) gibi bir karakterin başka bir karakterle ilgili söylediği her açık ifade, aynı zamanda kapalı bir 'figüral oto-karakterleştirme'dir." Bu ifadeler "değerlendirmeyi yapan karakterle ilgili çıkarımlar yapmamızı sağlar" (Dervişcemaloğlu, 2014: 153-54). Açık karakterleştirme çocuk kişi Barış tarafından yapıldığından karakterleştirmenin güvenilirliğinde tereddüt edilmez. Çünkü çocuklar henüz neyi saklayıp neyi saklamayacaklarını bilmediklerinden olanı olduğu gibi en saf haliyle anlatırlar. Diğer karakterleştirmelerin güvenilirliğine ise okur okuduğu esnadaki durumlarda karar verebilir.

Romanda karakterleştirme açısından dikkati çeken diğer bir nokta anlatıcının karakterleri bir kesimi temsil edecek şekilde kişileştirmesi ve eserin sonunda tüm karakterlerin üç grup oluşturacak şekilde kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılmasıdır. Kişilerin tek tek hikâyelerinin anlatıldığı mektuplar Barış'ın anlatımıyla sanki ayrı ayrı kutularda toplanır. Yazar roman kişilerini üç grup halinde sınıflandırmış (adli mahkûmlar, siyasi mahkûmlar, idareciler) ve her grupta yer alan kişilere benzer özellikler vermiştir. Sözelimi siyasi mahkûmlar daha paylaşımcı, yardımsever, sorunlarını konuşarak çözen, hakkaniyetli kişiler olarak çizilirken; adli mahkûmlar daha bencil, kendi çıkarlarına göre hareket eden, bilinçsiz vs. kişiler olarak çizilir. İdareciler ise gücü temsil eden kişiler olarak eserde yer alan, olumlu yönleri olmayan kişiler olarak çizilir ve sadece eleştiri unsuru olurlar. Eserde yer alan tüm kişiler Barış'ın gözünden okuyucuya sunulur. Bu kişiler süregelen bir olay örgüsü içinde davranışlarını sergilemezler. Belli olaylar karşısındaki aldıkları söylenen tavırlarıyla okuyucuya sunulurlar. Bu durum kişilerin özelliklerinin belirtilmesini zorlaştırır" (Dervişcemaloğlu, 2014: 152).

Başka bir açıdan Feride Çiçekoğlu'nun karakterleştirme tekniği olarak daha çok dramatik yöntem denilen "kişinin davranış, düşünce ve duygularıyla kendi kendini ortaya koyma" biçimini tercih ettiği, eserde Barış dışında yer alan diğer kişileri de Barış'ın gözünden açıklama yöntemiyle verdiği yani her iki yöntemi iç içe kullandığı görülür (Tekin, 2017: 88-89). "Temelde 'tasviri' özellik taşıyan ve 'bilgi' ağırlıklı olan açıklama yöntemiyle gerçekleştirilen karakterizasyon uygulamaları, romanın modernleşme sürecinden itibaren yerini giderek dramatik yöntemle bırakmıştır". (Tekin, 2017: 90) Bu yöntemde kişiler, "fiziki ve moral özelliklerinin topluca sunulmasıyla değil, parça parça verilmesiyle çizilir. Çizimde anlatıcının rehberliği yerine, kişinin kendi davranış biçimi, duygu ve düşünceleri asıl rolü oynar. Kişinin çevresine karşı takındığı tutum, olaylara bakış tarzı, yorum ve açıklamaları, bize kendisini verir" (Tekin, 2017: 91). Mehmet Tekin'e göre eserin kişiler sistemini meydana getiren kişilerin kimisi 'başkışı' kimisi 'dekoratif' konumda olabilir (Tekin, 2017: 94).

Uçurtmayı Vurmasınlar'da yazarın sözünü üstlenen Barış ve mektupların yazılma nedeni olan İnci'ye başkışı, diğer kişilere ise figüratif kişi gözüyle bakılabilir. Zira eserde ön planda olan sadece Barış'tır, İnci dahi onun sevgisinin bir ifadesi olarak eserde yer alır ve zikredilir. Diğer kişiler ise yazarın olayı vermek, anlatımı desteklemek ve belli bir kurguyu yaratmak için esere eklediği figüratif öğelerdir. Asıl kahraman (protagonist) olan Barış eserde kendi kendisini tanıtır, yazar bunun için mektup-roman tekniğini tercih etmiş ve sözü kahramanının kendisine bırakmıştır. Diğer kişiler ise Barış'ın bakış açısı üzerinden tanıtılır, aynı zamanda kişilerin davranışları vasıtasıyla tanıtma işlemi gerçekleştirilir. İlk etapla Barış'ın verdiği bilgilerle genel bilgi sahibi olan okuyucu daha sonra "...kişinin olaylar karşısında takındığı tutum, gösterdiği tepki ile olaylara ve kişilere dönük açıklamaları, duygu ve duyarlılıkları(nın)" verilmesiyle kişileri gözünde canlandırır (Tekin, 2017: 102). Bu tanıtma yöntemi aynı zamanda geleneksellikten modern anlatılara geçişin göstergesidir. Böylece kişilerin özelliklerinin belirtilmesini zorlaştıran tek bakış açılı anlatım kırılarak, dolaysız yoldan kişiler hakkında kendi sözlerinden hareketle (dialoglar yoluyla) yorumlar yapılabilir. Buna örnek olarak aşağıdaki şu kısım verilebilir:

"Nişanlısından mektup gelmeyince Nevin'in çok canı sıkıldı. Avlunun bir kenarına gidip sigara yaktı. Yanına gittim.

'Kuşlar neden bugün mektup getirmedi?' diye soracak oldum.

'Git başımdan, saçmalama!' diye azarladı beni.

Tam o sırada Kepçebaşı geldi koşarak, 'İntikamımı aldım, artık verebilirim' deyip bir mektup uzattı Nevin'e.

Mektubu görünce Nevin'in sıkıntısı birden dağıldı. Mektubu okudu önce.

Sonra gözü bana ilişti.

'Hadi gel bakalım, soralım, kuşlar pazardan ne getirmişler' dedi" (23-24).

Eserin anlatıcısı Barış'ın karakterleştirilmesi konusuna gelince, ilk olarak yazarın eserin sunu kısmında Barış hakkında bilgiler verdiği görülmektedir:

"Kuş kanadına girip çayırlara gitmeyi öğretti Barış bana. Düşle gerçek, onun o yarım sözcüklerinde öylesine iç içe geçirdi ki, dünyanın çirkinlikleri bir bulut gibi kayıp giderdi göğümüzden. Taş avluda düşsel uçurtmaları uçurmayı işte öylece öğrendim Barış'tan. Adını ne Barış yılını düşünerek koymuşlar, ne de savaşlar çıkmasını diye. Babasının sevdiği bir müzikçinin adıyla, yalnızca o yüzden. Neden orada olduklarını bilenler de, bilmeyenler de Barış'ı sevdiler. Birbirlerini sevdikleri gibi. Bambaşka nedenlerle çiçeklerden uzak kalsalar bile çiçekleri sevdikleri gibi. Barış da onları sevdi, hem de

nasıl! Her birini ayrı ayrı sevdi. Oradan çıkıp da artık başının üzerinde yıldız görebilenleri bile unutmadi. Mektuplar yolladı onlara" (11).

Örnekten de anlaşılacağı üzere yazar eserdeki hiçbir kişinin fiziki özellikleri hakkında genel bilgi vermez (sadece Barış'ın erkek çocuğu olduğunu, Selma'nın kaşlarının arasının yarık ve dişlerinin siyah olduğunu, Gülsüm ana ve Sultan Teyzenin yaşlı oldukları bilinir). Gerek Barış gerekse diğer kişiler hakkındaki sınırlı bilgiler mektuplardan hareketle çıkartılır. Yazar hikâyesini Barış'ın bakış açısıyla yansıtır. Bakış açısı "bir hikâyenin nasıl anlatıldığıyla ilgilidir" (Çıraklı, 2015: 43) ve ayrıca "vaka zincirinin ve zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir" (Aktaş, 1991: 84). Yazar çocuk kişinin bakış açısını seçerek eserine daha samimi ve sıcak bir hava katmıştır denilebilir. Barış küçük bir çocuk olduğu için yazar onun anlatımının yeterli olmayacağını düşündüğü yerlere diyaloglar sokarak arada denge kurar. "Çocuk anlatıcı, yetişkin okuyucuya, dile taze bir bakış açısıyla bakma fırsatı verir... Yazarın bunu sağlamaktaki amacı, ele aldığı sorunların yeni bir bakış açısıyla sorgulanabilmesine imkân tanımaktır" (Akyıldız, 2016: 100). Yazar Barış ile birlikte okuyucuyu düşündürür, sorgular ve böylelikle içsel bir muhasebe yapmasını sağlar. Figen Yıldırım ve Filiz Koçali ile yaptığı "Mahkûm Çocukların 'Suçu' Ne?" başlıklı söyleşide Barış'ı nasıl tanıdığını aktarır: "1982 yılında Mamak'tan, Merkez Cezaevi'ne geçince tanıdım onu. Ben gittiğimde 20 aylık bir bebektir... Henüz yürümeye, konuşmaya başlıyordu... İki yıl birlikte olduk... Kısacası birlikte büyüdük" (1989: 74-77). Her ne kadar Barış'ı tanıdığını ve onunla ilgili anılarını yazmayı planladığını söylese de anlatıcı olarak onun bakış açısını tercih etmesinin sebebi, eserini daha derinlikli, net ve duru bir saflıkla sunabilmektir. Nitekim eserin önsözünde bunu şu cümlelerle ifade eder: "Bir çocuğun gözlerinden, duvarları kendi düşlerinde sorgulama olanağını daha fazla okura sunabilmek" (9), "Barış kimi şeyleri daha yumuşak söylerdi..." (10). Nitekim aynı söyleşide neden Barış'ın gözüyle yazdığını anlatır:

"Ben bütün çocukları çok seviyorum, ama Barış farklıydı. Barış'ın soruları çok çarpıcıydı. O öyle yaramaz, haşarı çocuk değildi... Bir sürü şeyin nedenini soruyordu... Bir de doğayı çok seviyordu... Mesela kuşlardan çok etkileniyordu. Cezaevinin hamamına gelip giderken, çiçeklerin olduğu bir yerden geçiyorduk, çiçekleri görünce çok heyecanlanıyordu... Ve en önemlisi bir gün gerçekten bir uçurtma görmüş, ama ne olduğunu da anlayamamış. Koşarak geldi... "Bir şey var, kocaman, kuş gibi..." diye Beni sürükleyerek çekti götürdü... Yani onun soruları da neden oldu ve ben de onun gözünden bir kez daha sorgulamaya başladım bir sürü şeyi..." (1989: 74-77).

Sorduğu sorular yaşanılanları net şekilde verir, siyasal eleştirinin de en masumane yapılmış biçimidir. Yazar, Barış'a sordurduğu sorularla

okuyucuyu düşündürmek ister. Örnek olarak: "Neden 'gardiyan ana' diyorlar ona İnci?... O herkesin anası mı? Ama o bizi içeri kilitleyor. Anneler çocuklarını kilitletler mi?" (16), "İftira yalnızca annelerin koğuşunda mı yetişiyor İnci?" (34), "Kuşlar tutsak yaşayamazlarmış. Ya çocuklar, İnci? Onlar tutsak yaşayabilirler mi?" (88) verilebilir. Burada Barış'ın yazarın mesajlarını iletme ve düşündürme görevi vardır. Annesinden sonra en düşkün olduğu kişi İnci'dir. İnci'nin bir sabah kendisi uyurken haber vermeden gitmesiyle hayal kırıklığı yaşar:

"Burnun büyüdü mü İnci? Hani Pinokyo'nunki gibi... Sen anlatmıştın, Pinokyo diye bir kukla varmış. Yalan söyleyince burnu uzuyormuş. Yalan söylersen senin de burnun büyür demiştin bana. Sen de yalan söyledin! 'Seni bırakıp gitmem. Gidersem seni de götürmeye çalışırım.'... böyle söz vermiştin. Ama "Hoşça kal," bile demeden gitmişsin. Ben uyurken" (15).

Ona mektuplar yazarak hem kendini unutturmamaya çalışır hem de onunla olan bağı koparmamaya. Cinsiyeti dışında Barış hakkında hiçbir fiziki özellik belirtilmemiştir. Sadece küçük yaşta olduğu bilinir (3-4 yaşlarında). Kesin olarak yaşı dahi söylenmemiştir. Eserin önsözünde Barış'ın gerçek bir karakterden ilham alınarak kişileştirildiği vurgulanır: "1984 yılının bir Haziran öğle sonrası, demir kapı beni dışarı kapayıp Barış'ın çılgınlıkları içeride kaldığında, gün olup onun sesinin bunca çok insana ulaşacağı hiç aklıma gelmemişti." (9), "Adını taşıyan yılda hala taşta büyüyen Barış'a bir armağan, hep yanıtız kalan mektuplarına bir yanıt olsun diye." (12). Eserin sonunda da tek gerçek olanın ismi olduğu ve tüm mektupların kurmaca olarak yazıldığı bir kez daha tekrarlanır.

Tüm karakterler gibi Barış'ın da küçük bir dünyası vardır. Koğuş ve havalandırmadan ibaret olan dünyası kapılarını iki kez dış dünyaya açar. İlk babası görüşe geldiğinde onunla birlikte cezaevinden simit almaya gittiğinde, ikincisi ise annesi ile beraber hastaneye gittiğindedir; "Annemle birlikte hastaneye gittim. Annem babamın kucağına vermişti de babam bana köşeden simit almıştı ya hani. O zamandan beri ilk çıktım dışarıya. Dışarı ne kadar büyükmüş! Dışarısının gökyüzü de kocaman." (85). Cezaevinde gördüğü gökyüzü bir dikdörtgenin içine hapsolmuş sınırlı bir gökyüzüdür. Hayal dünyası çok geniş bir çocuktur. Görsel hafızasının hapisane ortamında gelişme olanaklarının sınırlılığına rağmen merak duygusu bilincini sürekli çalıştırır. Bir gün gökyüzünde gördüğü ve ne olduğunu bilmediği "uçurtma" ve hapishanenin duvarındaki yuvasından avluya düşen "kuş" yavrusu hayatına renk katar. Bunlar ona dışarıdan gelen ve hayal gücünü harekete geçiren unsurlardır. "Kuş"u kendi yerine koyar. Ona "Minik Barış" der. Onu besler, uçmayı öğretir. Babasıyla ilgili bilinçaltına ittiği her şey kuşa yaklaşımıyla tekrar ortaya çıkar. Buradan aslında babasının onu görmeye gelmemesinin onda ne büyük yaralar açtığı görülür.

"Minik Barış beni tanıyor artık. Beni görünce cik cik yapıyor. Mama istiyor benden. Belki de beni babası sanıyordur. Ben ona görüşe

gidiyorum. Onu yuvasından çıkarıyorum. Simit alıyorum ona. Sahici simit yok burada. Ama şakacıktan simit alıyorum" (89).

"Barış'ın annesi geldi görüşe.... Gagasından öptü minik Barış'ı. Barış da onu öptü. Birbirlerine sarıldılar. Sarılıp dönüp durdular... Barış çok sevindi. Babasını sordu. Annesi dedi ki, o da gelecek. İş varmış, gelememiş. Barış'ın babası evlenmemiş yeniden" (92).

Kuşun iyileşip uçma vakti geldiği zaman avluya konan büyük kuşu onun babası olarak düşünür ve gitmesine bu şekilde gönlü razı olur. Çünkü babası onu çok özlemiştir:

"Barış gitti. Dün görüş vardı. ...Tam da görüş günü Barış'ın babası geldi. Görüş günü gitmezsem üzülür demişti belki. Nuran, 'Barış'ın annesi geldi' dedi. Ama ben baktım, babasıydı. Barış tanıdı onu. Seslendi demirlerin arasından. Babasının yanına gitmek istedi. Ben gitmesin istedim. Ama babası gelmişti. Kucağına almak istemiştir Barış'ı belki" (93).

Barış, duygu yoğunluğu fazla olan bir çocuktur. Değer verdiği şeyleri kaybetmekten korkar. Önce İnci gider, sonra kuşu, sonra diğer arkadaşları. Uçurtma göğünden kaybolur, babası görüşe gelmeyi bırakır, annesinin başka bir cezaevine gönderilmesinden korkar. Cezaevinde kaldığı süreç içerisinde sürekli bir kaybetme korkusu yaşamıştır. İnci'nin gidişi onu kötü etkiler. İnci ona "seni bırakıp gitmem" derken bir hoşça kal bile demeden gitmiş, onun gözünde sözünü tutmayan, yalan söyleyen biri olmuştur. Buna rağmen Barış'ın yine de ona çok kızdığını görmeyiz. Ona mektuplar yazarak hem kendini unutturmamaya çalışır hem de onunla olan bağı koparmamaya. Rüyalarında onu görür. Mektuplarında yazdığı iki rüya sahnesi, yine bilinçaltında bu gidişi kabullenemediğini gösterir. Rüyalarında da hep İnci'yi kaybeder: "Seni göremiyorum İnci, neredesin?" (16), "İnci! Bekle bekle. Gitme... İnci, bekle, geliyorum!" (18), "İnci, beni bırakma. Bensiz gitme!" (20). Yazar önce kendi kısa bir bilgi verdikten sonra Barış'ın davranışları, sorduğu sorular ve olaylar karşısındaki tutumlarıyla kişisini karakterleştirmiştir.

İnci eserde karakter özellikleri gösteren tek kişidir. Buna rağmen İnci sadece Barış'ın anlattıklarıyla okuyucuya sunulmuş, herhangi bir eylemi görülmemiştir. Yazar İnci'nin karakterleştirilmesini Barış'ın İnci'ye olan söylemleriyle gösterir. İnci Barış'la aynı zamanda cezaevinde kalmış, daha sonra çıkmıştır. Barış'ın gönderilmeyen mektuplarını yazdığı kişi olarak okuyucuya sunulur. Fiziki hiçbir özelliği belirtilmemiştir. Adından ve siyasi düşüncesinden dolayı cezaevinde kaldığından başka bir şey bilinmez. Barış'a çok düşkündür, cezaevinde kaldığı süreç içerisinde Barış'la en çok ilgilenen ve Barış'ın da en sevdiği kişilerdendir. Çocuklarla anlaşmasını bilir, onların ruhunu anlar, onunla oyunlar oynar: "Senle minder kavgası yapardık hani!" (44), "saklambaç oynarken saklanmıştım bavuluna bir kez" (15). Hapishanenin dar mekânında onunla vakit geçirecek küçük alanlar yaratır, sayımda onu kucağına alır, onun sorularına sıklıktan cevap verir, onun hayal gücünü geliştirir. Vefalıdır,

cezaevi arkadaşlarını unutmaz, mektuplar yazarak onları unutmadığını gösterir, “Çerçevesiz gökyüzünü ve tel gölgesiz güneşi sizinle paylaşmak için hemen yazıyorum.” (26). Yardımsever, merhametli, sabırlı bir kişidir. Bir nevi Barış'ın öğretmeni olur. Barış'ın kişiliğinin gelişiminde en fazla etkisi olan kişilerdendir. Yazar Barış'a kattıklarını eser boyunca aralıklarla Barış'ın ağzından duyurur: “Çocuklar yalan söylememeli. Onlar gerekli ve gereksiz yalanları bilemezler henüz.” (17), “çok istediğin bir şey varsa söyle, kuşlar pazara gidince belki getirirler...” (22), “Sen hep ‘paylaşmak en güzel şeydir’ derdin. Bisküvimi Hacer’le paylaşmayınca kızardın.” (26) vs. Cezaevinden çıktığında bile gerek arkadaşlarıyla gerek Barış'la olan bağını koparmaz, onlarla ilgilenmeye devam eder, “(Barış) Beni unuttu mu?” (27), “Nasıl Barış?” (70). Sadece Barış'ın yazdığı mektuplarda İnci'ye sorduğu sorulara bakarak bile onun gerek Barış için olan önemi gerekse kişiliğinin özellikleri açıkça görülebilir.

Sonuç

Orhan Okay, bir tür olarak mektubu edebi metinlerden saymazken “yazarın, yayımlanmasını düşünerek yazdığı... ‘açık mektup’ yahut ‘okuyucuya mektup’ cinsinden metinler(i)” istisna olarak görür ve bunların edebi nitelik kazanması için belli şartların olduğunu ileri sürer (Okay, 2006: 31). Mektup “iki insanın iletişim dili olmasının yanında insanın dönemine, toplumuna, düşünme ve yaşama biçimine ilişkin fikirlerini de ihtiva etmektedir”. Böylece “mektup, dönemin sosyal ve siyasal gelişmelerine dair bir kayıt olmaktadır” (Alver, 2006: 74-75).

Çiçekoğlu'nun roman kişilerini üç grup halinde sınıflandırdığı (adli, siyasi, yönetici) ve her grupta yer alan kişilere benzer özellikler verdiği görülür. “Aslında roman kişileri hakkında genelleme yapılamaz, çünkü aralarında bilimsel anlamda ortak hiçbir şey yoktur. Sözcüleri, bu kişilerde salgı bezleri bulunması gerekmez; oysa gerçek insanların hepsinin salgı bezleri vardır. Ancak gene de kesin bir tanımlama yapılamasa bile, roman kişilerinin davranışlarında bazı benzerlikler görülmektedir” (Forster, 2016: 91). Özünde her kişinin kendine mahsus tek özellikte olduğunu kabul etmekle birlikte, bir grup içinde o grubu yansıtan özelliklerinin ortaklığı inkâr edilmemelidir. Romandaki kişilerin hepsinin Barış'ın gözünden anlatılması, bunların süregelen bir olay örgüsü içinde davranışlarını sergilememesi, belli olaylar karşısındaki tavırlarıyla okuyucuya yansıtılması bunların kişiliklerinin belirtilmesini zorlaştırır.

Barış, romanın odak noktasında yer alan, her an olayların merkezinde bulunan, bazen aktif bazen gözlemci önemli bir karakterdir. Yazar eserinde yer alan kişileri daha çok figüratif boyutta tutmuş, anlatıcı konumundaki Barış'ın gözünden kişilerini karakterize etmiş, farklı kesimlerdeki mahkûmların davranışlarıyla olayın boyutunu çeşitli yönden göstermiştir. “Açık ve Kapalı Karakterleştirme” yöntemlerini iç içe kullanmış, figüral karakterleştirme yöntemiyle de kişilerini farklı boyutlarıyla okuyucusuna sunmuştur. İlk önce anlatıcının gözünden izlenen kişiler daha sonra diyaloglar, kişisel hikâyeleri ve olaylardaki davranışlarıyla

kendi özel kişiliklerini sergilemişlerdir. Kişiler araya koyulmuş diyaloglar vasıtasıyla hem kendi hikâyelerini anlatmış hem de anlatıcıyı destekleyici mahiyette bilgiler vermişlerdir. Bununla birlikte yazar tek tek karakter çizmek yerine bir kesimi temsil eden özellikleri o grup içindeki kişilere dağıtarak tek bir tip yaratmıştır. Okuyucusunun algısında “siyasi mahkûm” ya da “adli mahkûm” tipi canlandırır. Barış ise hak etmeden kaldığı bir ortamda var olma savaşına çok küçük yaşında başlamak zorunda kalmış, kendi benliğini oluşturmaya çalışan, içinde anlamsızlıklar ve fırtınalar biriktiren bir çocuktur. Ayrıca yazar kendi düşüncesini okuyucuya düşündürmek için Barış’a sordurduğu sorulardan yararlanır. Okuyucunun bir çocuğun dünyayı anlamlandırma biçimi olarak gördüğü bu sorular aslında yazarın eserde görüldüğü yerlerdir. Yazar Barış ile birlikte okuyucuyu düşündürür, sorgular ve böylelikle içsel bir muhasebe yapmasını sağlar. Son olarak sorulacak tek soruya “Yazar çocuk bakış açısını verebilmiş mi?” bakacak olursak, romanın bitiminde hiçbir fiziki özelliği belirtilmemesine rağmen okuyucunun zihninde unutulmayan kahramanlardan biri olarak yaşamaya başlayan Barış kişisi cevap niteliğinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- ALVER, Köksal. (2006). “Mektubun Sosyo-Politiği Üzerine Bir Deneme”. *Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı*, Yıl:10, Sayı: 114,115,116.
- AKTAŞ, Şerif. (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- AKYILDIZ, Hülya B. (2016). “Çocuk Bakış Açısının Anlatıda Kullanılışı ve İşlevi Üzerine”. *Bilgi, Yaz 2016*, S.78.
- ALTINER, Birsen. (1991). “Sorguluyor, Başkaldırıyor”. *Elele*, Haziran 1991, 6, 96-97.
- Aristoteles. (2011). *Poetika*. (Çev.: İsmail Tunalı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ÇIRAKLI, Mustafa Zeki. (2015). *Anlatıbilim*. Ankara: Hece Yayınları.
- ÇİÇEKOĞLU, Feride. (2016). *Uçurtmayı Vurmasınlar*. İstanbul: Can Yayınları.
- DERVİŞCEMALOĞLU, Bahar. (2014). *Anlatıbilime Giriş*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- FORSTER, Edward Morgan. (2016). *Roman Sanatı*. (Çev.: Ünal Aytür), İstanbul: Milenyum Yayınları.
- KEFELİ, Emel. (2002). *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*. İstanbul: Kitabevi.
- MORAN, Berna. (2016). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- OKAY, Orhan. (2006). “Mektuba, Mektuplaşmaya ve Kartpostala Dair”. *Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı*, Yıl:10, Sayı: 114,115,116.

- PARLA, Jale. (2015). *Don Kişot'tan Bugüne Roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- RAVALI, Sevil. (1990). "Feride Çiçekoğlu: Bayan Uçurtmayı Vurmasınlar". *Hey Girl* 9, Eylül 1990, 16.
- SADIKOĞLU, Tülin. (2010). *Dilsiz Yara: Feride Çiçekoğlu'nun Yapıtlarında İşkence ve Travma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TEKİN, Mehmet. (2017). *Roman Sanatı 1*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- YILDIRIM, Figen ve KOÇALI, Filiz. (1989). "Mahkûm Çocukların 'Suçu' Ne?". *Kadınca* 132, Nisan 1989, 74-77.